

TANN AVGERANDI KROSSURIN

SKOTAR SKULU Á FÓLKAATKVØÐU Í SEPTEMBER TAKA STØÐU, UM TEIR SKULU TAKA SEG ÚR BRETSKA SAMVELDINUM. ENN ER IKKI MEIRILUTI FYRI LOYSINGINI

SKOTLAND

Uni Holm Johannesen
post@socialurinn.is

»We want to change political power from Westminster to Holyrood.«

Tað svaraði skotski parlamentslimurinn í bretska undirhúsinum, Angus MacNeill úr Hebridunum, í útvarpinum hjá Kringvarpinum tann 4. august í ár, tá hann varð spurður, hvar endamálið við skotsku fólkaatkvøðuni er. Tann 18. september næsta ár skulu skotar taka stöðu, um teir skulu loysa frá bretska samveldinum. Teir skulu seta kross við annaðhvørt ja ella nei til spurningin »Tekur tú undir við, at Skotland verður sjálvstøðugt land?«

Angus MacNeill umboðar skotska tjóðveldisflokkinn, Scottish National Party (SNP), ið hevur sum aðalmál at skipa Skotland sum fullveldisland. Fólkaatkvøðan skal tryggja, at farið verður undir tilgongdina at flyta politiska valdið hjá skotum úr London til Edinburgh.

Fólkaatkvøðan hevur vakt ans í Onglandi. Bretski forsætisráðharrin, David Cameron, og andstøðuleiðarin, Ed Miliband, hava ávarað ímóti fullveldisætlanini hjá SNP. Teir hava sagt, at tað verður ein vanlukka fyri samstarvið, og minkar um ávirkanina, sum Bretland hevur í altjóða politiskum høpi, um skotar velja at fara burturúr. Eitt skotskt ja til loysing kann somuleiðis elva til ófrið í Norðurirlandi og Wales, tí tey londini fara helst eisini at krevja størri sjálvvræði.

Gott og væl fimm milliónir fólk eru í Skotlandi og skotsku oyggjunum, Hetlandi, Orknoyggjum og Hebridunum. Fólkatalið er størri enn í bæði Norra og Ísland, sum eru sjálv-

støðug lond. Tað er grundarlag fyri einum sjálvstýri, heldur skotska sjálvstýrissrørslan. Men undir skræðuni er veruleikin ikki so einfaldur. Bretska samveldið er eitt búskaparligt samstarv, sum hevur verið skotum holl hjálp.

Samveldið í søguligum ljósi

Tað var merkisdagur í Skotlandi, tá skotska tjóðartingið í Edinburgh alment varð latið uppaftur tann 1. juli í 1999. Tað var úrslitið av, at skotar høvdu samrátt seg til størri sjálvvræði innan bretska felagsskapin. Fleiri málseekir fóru tá á skotskar hendur. Alex Salmond, sum hevur verið formaður í SNP síðan aldar-skiftið, segði tá, at hetta var bara eitt fet á leiðini ímóti skotskum fullveldi. Við tjóðartinginum kom heimildin at reka sosialpolitikk, skúlapolitikk, vinnupolitikk og orkupolitikk. Dyrnar til skotska tjóðartingið høvdu tá verið stongdar í útivið 300 ár.

Samveldið Stóra Bretland varð evnað til og reist í 1707, tá samveldissáttmálin Acts of Union varð settur í gildi. Sambandsskjalíð sameindi Ongland, Skotland og Wales í eitt ríki við einum felags parlamenti í Westminster í London. Tað var eitt bretskt tjóðríki, og ikki ein savnað bretska tjóð. Samstarvið fekk heitið »United Kingdom of Great Britain«. Í 1801 fór Írland upp í samstarvið. Eftir ófrið í landinum tóku írar fullveldið aftur í 1927, meðan nýggja tjóðin, sum spratt burtur úr ruðuleikanum, Norðurirland, er enn í samveldinum.

Við sambandsskjalinum í 1707 samráddu skotar seg til fría atgongd til handilsmarknaðin í London, eina sjálvstøðuga kalvinska kirkju, eina serliga skotska rættarskipan, eina sjálvstøðuga útbúgvingarskipan og rættin at prenta skotsk pund. Við startskotinum til

íðnaðarkollveltingina var Stóra Bretland tann størsti spælarin í altjóða politikki við nógvum hjálondum og góðum handilssambondum.

Skotar finga sjálvsagða ávirkan á bretska parlamentið. Skotland hevur nú 59 umboð í undirhúsinum, House of Commons. Hini 587 umboðini eru úr Onglandi og Wales.

Skotland hevur minni sjálvvræði í bretska samveldinum enn Føroyar hava í ríkisfelagsskapinum. Skotar kunnu millum annað ikki krevja inn skatt, umframt at Westminster hevur ábyrgdina av sosiala trygdarnetinum, hervaldinum, uttanríkispolitikkinum, fjølmiðlunum og øðrum. Búskaparpolitikkur í Westminster hevur av somu orsøk alstóra ávirkan á skotska samfelagið.

Vælfærdarsamfelagið Skotland

Vantandi heimildin at taka politiskar avgerðir er grundarlagið undir sjálvstýrissrørsluni. Ein meginorsøk til, at SNP vil hava størri politiskt frælsi, er, at politiska dreymamyndin er ikki tann sama í Skotlandi sum í Onglandi. Skotar ætla sær eitt norðurlandskt vælfærdarsamfelag. Dømi er, at SNP vil varðveita ókeypis útbúgvingarskipanina og barnansingina, umframt at fígga eldrarøkt øðrvísi, meðan onglendingar taka brúkaragjald fyri hesar tænastrurnar. Skotar eru somuleiðis munandi meira sinnaðir at vera í ES, enn David Cameron og Konservatívi flokkurin í Onglandi er.

Fólkaatkvøðan er av somu orsøk áhugaverd fyri londini í Norðuratlantshavi. Tað er ført fram, at norðurlond, og kanska eisini Norðurlandaráðið, fáa ein nýggjan viðspælara, tí Skotland sum fullveldisland ætlar sær

at samstarva við Ísland, Noreg og hini londini. Skotland skal byggjast eftir norðurlandskum leisti.

Tað var serliga høgarnaringin hjá Margaret Thatcher, sum elvdi til, at skotar fóru at tosa um politiskt frælsi seinast í sjevtíárunum. Annars hevði friður valdað í Skotlandi síðan 1707. Í 1979 slapp hon fram at valdinum í Downing Street sum forsætisráðharr. Marknaðarhugsjónin var kollvelt, meðan hon ráddi fyri borgum í Bretlandi, og saman við Ronald Reagan, sum var forseti í USA um somu tíð, slóðaði hon fyri marknaðarliberalistisku bylgjun, har marknaðurin fekk munandi friari ræsur at virka.

Hon setti tá síni liberalistisku hugskot á dagsskrá, tí, sum hon tók til, samfelagsbyrðan var so mikið tung, at privata vinnulívið var um at kvalast. Eirindaleytt snaraði hon politiska kumpassið so langt til høggru sum til bar. Við herrópum sum, at »there is no such thing as society« fór hon í hernað móti fakfelagsrørsluni, har serliga ósemjan við kolaarbeiðararnar er minnisverð. Byggivinnan, stálvinna og skipasmíðið í Skotlandi vóru fyri bakkasti hesi árin. Sum fjeppari av minimalstatinum útinti hon síni politisku hugskot í verki.

Skotar tóku als ikki undir við kósini hjá Thatcher. At kalla allir skotar mett, at hetta var ódámilgur vælfærdarpolitikkur. Burtur úr hesum spratt hugskotið um at fáa størri sjálvvræði í Skotlandi. Vit vilja ikki hava eina stjórn, sum onnur hava atkvøtt fyri, sigur Angus MacNeill.

– Hvør leggur meira í skotskan politikk enn fólkin, sum bógva her? spyr hann.

SNP hevur kortini staðfest, at ætlanin hjá sjálvstýrissrørsluni er ikki